УДК 37.042/.043(091)(477)
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.36

Фуркало Вікторія Станіславівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальних і правових дисциплін
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
orcid.org/0000-0002-0502-3207

Фуркало Володимир Ісакович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальних і правових дисциплін
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
orcid.org/0000-0002-4707-6788

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті проведено аналіз методологічних засад розвитку і становлення нової освітньої парадигми в умовах сучасних євроінтеграційних трансформацій.

Проаналізовано розвиток та становлення освітньої парадигми з особливим акцентом на її філософських та методологічних засадах. Визначено, що парадигма розглядається як важливий елемент у формуванні освітнього процесу, що інтегрує наукові теорії та методи, формуючи дослідницьку практику в галузі освіти.

З'ясовано, що філософія є ключовим аспектом у розумінні освітньої парадигми, оскільки вона забезпечує теоретичну основу для аналізу й критичного осмислення освітніх ідей та практик, що дає змогу виявляти й розвивати нові педагогічні підходи, відповідаючи на виклики сучасного інформаційного суспільства. Філософія освіти також зосереджується на аналізі кризи традиційної освіти та пошуку шляхів її подолання, розробленні державної та регіональної освітньої політики.

На основі проведеного аналізу визначено, що методологічні засади розвитку та становлення освітньої парадигми в контексті сучасних євроінтеграційних трансформацій містять інтеграцію педагогічної теорії та практики, а також акцент на розробці стратегій, які дають змогу освітнім системам ефективно реагувати на зміни в суспільстві. Особлива увага приділяється необхідності адаптувати навчальні процеси до нових викликів, включно з глобалізацією, цифровізацією та мультикультуральністю.

Особлива увага приділяється підготовці фахівців, які зможуть ефективно працювати на європейському ринку праці, що вимагає гармонізації освітніх стандартів і врахування сучасних вимог до міжкультурної компетентності та цифрової грамотності.

Сформовано висновки, у яких зазначено, що методологічні засади розвитку й становлення освітньої парадигми в контексті сучасних євроінтеграційних трансформацій мають велике значення для формування ефективної, адаптивної та відповідальної освітньої системи, що вимагає постійного аналізу, оцінки й оновлення підходів до освіти, відображаючи сучасні тенденції та вимоги.

Ключові слова: освітня парадигма, євроінтеграційні трансформації, цифровізація, міжкультурна комунікація, філософія освіти.

Furkalo Victoria,
Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Social and Legal Disciplines
Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna
orcid.org/0000-0002-0502-3207

Furkalo Volodymyr,
Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Social and Legal Disciplines
Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna
orcid.org/0000-0002-4707-6788

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE DEVELOPMENT AND ESTABLISHMENT OF THE EDUCATIONAL PARADIGM IN THE CONTEXT OF MODERN EUROPEAN INTEGRATION TRANSFORMATIONS

The article analyzes the methodological foundations of the development and formation of a new educational paradigm in the conditions of modern European integration transformations.

The development and formation of the educational paradigm is analyzed, with a special emphasis on its philosophical and methodological foundations. It was determined that the paradigm is considered as an important element in the formation of the educational process, which integrates scientific theories and methods, forming research practice in the field of education.

It was found that philosophy is a key aspect in understanding the educational paradigm, as it provides a theoretical basis for the analysis and critical understanding of educational ideas and practices, which allows identifying and developing new pedagogical approaches, responding to the challenges of the modern information society. The philosophy of education also focuses on the analysis of the crisis of traditional education and the search for ways to overcome it, the development of state and regional education policy.

Based on the analysis, it was determined that the methodological foundations of the development and formation of the educational paradigm in the context of modern European integration transformations include the integration of pedagogical theory and practice, as well as an emphasis on the development of strategies that allow educational systems to effectively respond to changes in society. Special attention is paid to the need to adapt educational processes to new challenges, including globalization, digitalization and multiculturalism.

Special attention is paid to the training of specialists who will be able to work effectively in the European labor market, which requires the harmonization of educational standards and taking into account modern requirements for intercultural competence and digital literacy.

Conclusions have been drawn, which indicate that the methodological foundations of the development and formation of an educational paradigm in the context of modern European integration transformations are of great importance for the formation of an effective, adaptive and responsible educational system, which requires constant analysis, evaluation and updating of approaches to education, reflecting modern trends and requirements.

Key words: educational paradigm, European integration transformations, digitalization, intercultural communication, philosophy of education.

Актуальність дослідження. Сучасні глобалізаційні процеси та інтеграція України до європейського освітнього простору спонукають до переосмислення та розвитку нових методологічних засад у сфері освіти. Ця потреба виходить з необхідності адаптації освітньої системи до змінюваних умов і викликів сучасності, зокрема в контексті євроінтеграційних трансформацій. Актуальність такого дослідження зумовлена потребою гармонізації національних освітніх стандартів з європейськими, розвитком інноваційних підходів, які містять цифровізацію, міжкультурну комунікацію та інклюзивність. Окрім того, вагомого значення набуває підготовка педагогічних кадрів, здатних упроваджувати ці нові методики та підходи, що відповідають сучасним європейським тенденціям, а також розвиток міжнародної кооперації в освітній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі адаптації до сучасних євроінтеграційних трансформацій українська освіта

стикається з викликами, які вимагають глибокого осмислення її ролі та значення в суспільстві. Вчені, як-от І. Зязюн та І. Предборська, наголошують на важливості інтеграції України до європейського освітнього простору, а також на необхідності переосмислення освітньої системи у відповідь на динамічні соціальні зміни (Зязюн, 2006; Предборська, 2023).

Так, І. Зязюн уважає, що основою освітньої системи має стати генеральна ідея, яка здатна врівноважувати конфліктні ситуації як усередині системи освіти, так і в суспільстві загалом, що підкреслює її значення як інструмента суспільних змін та розвитку (Зязюн, 2006). І. Предборська пропонує використання синергетики як міждисциплінарного наукового підходу, що дає змогу розглядати освіту в контексті швидко змінюваного світу. Синергетика допомагає осмислювати процеси саморозвитку людини та віднаходження її місця в глобалізованому суспільстві (Предборська, 2023).

Крім того, інша вітчизняна дослідниця В. Світлична зробила значний внесок у розуміння динаміки освітніх парадигм в умовах глобалізації та технологічних змін. Вона підкреслює важливість систематизації наявних освітніх парадигм та аналізу перспектив їх співіснування й інтеграції на засадах, які відповідають викликам швидкоплинної та нестабільної реальності (Світлична, 2013). Її дослідження акцентують на потребі гнучкого підходу до розвитку освіти, з огляду на необхідність постійного оновлення знань та методів у відповідь на зміни в суспільстві та технологіях.

Проаналізувавши наукові дослідження вчених, можна встановити, що сучасні виклики й недостатнє розуміння методологічних підходів до розвитку та встановлення нової освітньої парадигми в контексті сучасних євроінтеграційних змін стимулюють докладне вивчення зазначеної проблематики.

Мета статті – визначення та аналіз методологічних засад розвитку і становлення нової освітньої парадигми в умовах сучасних євроінтеграційних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному науковому контексті, особливо у сфері методології розвитку та становлення освітньої парадигми, важливість теоретичних та методологічних передумов акцентується в працях багатьох учених. Наприклад, польський науковець Я. Гнітецький уважає, що сучасні освітні парадигми створюють нові перспективи педагогічної рефлексії. Проте в сучасних педагогічних дослідженнях часто спостерігається формальне сприйняття поняття парадигми, що, на думку дослідників, обмежує їх методологічний потенціал (Gnitecki, 2006, с. 167).

Для глибшого розуміння цього феномену важливим є аналіз різних тлумачень поняття «парадигма» та його взаємозв'язку з концепцією освітньої парадигми. Ці дефініції розкривають полісемічність категорії «освітня парадигма» та її методологічні функції. Згідно з філософським словником, парадигма є сукупністю теоретичних і методологічних передумов, що визначають наукове дослідження (Романенко, 2000).

На думку О. Огієнка, який досліджував поняття парадигми, цей термін означає вихідну концептуальну схему або методологічний конструкт. Учений вказує на те, що парадигма інтегрує провідні наукові теорії та моделі розв'язання проблем, які є домінантними протягом певного історичного періоду у сфері науки. Крім того, він підкреслює, що парадигма не тільки відображає поточний стан наукового дискурсу, а й указує на домінантні тенденції та підходи, що формують напрям розвитку науки в конкретний часовий відрізок (Огієнко, 2008).

У контексті методологічних засад розвитку освітньої парадигми, поняття «парадигми» набуває вагомого значення. Воно охоплює систему наукових досягнень, теорій та методів, які формують дослідницьку практику в певній галузі знань протягом конкретного історичного періоду. Із 90-х років минулого століття термін активно застосовується в педагогічних дослідженнях.

У сучасних наукових дослідженнях (Берегова, 2013; Гончаренко, 1997; Крисоватий, 2015) парадигму розглядають через призму теоретичних положень, ідей або переконань у сфері навчання, виховання та педагогічної діяльності. Вони підкреслюють, що парадигма інтегрує ключові концептуальні ідеї та визначає теоретико-методологічні основи дослідження проблем освіти, відображаючи тенденції розвитку педагогічної науки в конкретний історичний період.

У педагогічній теорії концепція парадигми набуває різноманітних вимірів, зокрема через

такі поняття, як «освітня парадигма» та «педагогічна парадигма».

У контексті нашого дослідження проаналізуємо термін «освітня парадигма». Освітня парадигма на сучасному етапі розглядається як фундаментальна ідея або підхід до проєктування освітніх систем. Це базова модель або стратегія, що визначає принципи функціонування та розвитку освітніх систем у певний історичний період. Такий підхід робить концепт освітньої парадигми важливим інструментом у розвитку освітньої галузі, особливо в контексті євроінтеграційних трансформацій (Батечко, Михайліченко, 2020, с. 32).

У контексті методологічних засад розвитку та становлення освітньої парадигми, особливо в умовах євроінтеграційних трансформацій, парадигма виступає як ключова ідея, що формує розуміння та напрями розвитку освіти.

За словами М. Романенка, парадигмальна освітня ідея охоплює багатовимірне розуміння людини як суб'єкта та об'єкта освітнього процесу. Вона поєднує в собі філософські засади, педагогічну теорію та її практичне застосування у вигляді методик і форм організації освіти (Романенко, 2000).

На зламі XX та XXI століть освітня сфера зазнала значних трансформацій, що стимулювало розвиток нової галузі знань – філософії освіти, що спрямована на створення інноваційних освітніх методів та підходів, відповідаючи на виклики інформаційного суспільства, яке сформувалося під впливом науково-технічної революції.

Ключовими завданнями філософії освіти є аналіз кризи традиційної освіти і пошук шляхів її подолання, вивчення нового педагогічного досвіду, розробка державної та регіональної освітньої політики, формування мети освіти та проєктування освітніх систем; визначення основних культурних цінностей і світоглядних засад освіти, відповідних сучасним вимогам, що ставляться перед особистістю (Кулик, 2016, с. 52).

Важливим засадничим елементом сучасної освіти виступає антропологічна установка, яка є домінувальною в культурі епохи постмодернізму. Вона визначає основні напрями розвитку освітніх стратегій у відповідь на сучасні євроінтеграційні трансформації.

У контексті нинішніх філософських поглядів на освіту експерти виокремлюють дві ключові проблеми:

− недолік у виконанні освітою ролі у формуванні світогляду, який міг би допомогти розв'язувати масштабні проблеми людства;

− віддаленість офіційної освітньої системи від реальних інтересів та цінностей людей (Батечко, Михайліченко, 2020; Худавердієва, 2022)

Для подолання цих викликів потрібно розробити філософську методологію освіти, яка б забезпечила взаємодію між цими тенденціями.

Сучасна філософія освіти виокремлює три основні напрями:

− концепцію гармонійної цілісності, яка підтримує створення єдиної, цілісної освітньої теорії та централізованого управління;

− релятивістсько-плюралістичну концепцію, що акцентує на важливості плюралізму, педоцентризму та релятивізму в освітній практиці, вважаючи пріоритетними індивідуальні інтереси;

− синтетичну концепцію, що поєднує обидві попередні підходи, з метою мінімізації впливу суспільних інтересів на освіту.

Ця синтетична концепція виникла як відповідь на необхідність інтеграції позитивних аспектів обох підходів для розв'язання ключових проблем у сфері освіти та людства загалом.

Одним з основних аспектів нової освітньої парадигми є її прогностична функція в сучасному суспільстві, що стає ключовим чинником соціального розвитку. Освіта починає відігравати центральну роль у формуванні інформаційного типу суспільства та його духовного виробництва. Процес гуманізації та гуманітаризації освіти стає провідним напрямом реформ, при цьому важливими є розвиток антисцієнтистської методології, яка об'єднує академічні знання з духовним розвитком; формування освіти як культурного чинника, зокрема через діалог культур, поєднуючи особистісний розвиток з опануванням культурними цінностями.

Модернізація системи освіти в Україні та інтеграція в європейський освітній простір вимагають переосмислення й оновлення освітньої парадигми, а також утвердження нової світоглядної моделі, яка відображатиме сучасні тенденції та вимоги у сфері освіти.

У межах методологічних засад розвитку та становлення освітньої парадигми, особливо в контексті євроінтеграційних трансформацій, важливим є парадигмальний аналіз сучасної освіти. Цей аналіз має два основні напрями:

виявлення поліпарадигмальності сучасної освіти та детальний розгляд дидактичних особливостей у межах кожної парадигми.

Л. Голодюк підкреслює поліпарадигмальний характер сучасного освітнього процесу, в якому відображаються ключові ідеї різних освітніх парадигм. Серед цих парадигм виокремлюють, наприклад, калокагативну парадигму з її акцентом на всебічний розвиток, догматичне навчання з визначенням стандартів освіти, адаптивне навчання з орієнтацією на потреби студентів, когнітивну парадигму, зосереджену на процесах пізнання, та культурологічну парадигму, яка залучає студентів до світової культури (Голодюк, 2017, с. 231).

Цей підхід дає змогу бачити освіту в багатовимірному світлі, розкриваючи різноманітність і глибину освітніх процесів та методик, що є актуальним у контексті сучасних глобалізаційних змін і викликів.

У межах другого аспекту парадигмального аналізу освіти, особливо в контексті євроінтеграційних змін, акцент робиться на детальному вивченні дидактичних особливостей у межах окремої освітньої парадигми. Зокрема, важливим є аналіз студентоцентричної парадигми, яка спрямована на створення умов для розвитку індивідуальних здібностей та задоволення освітніх потреб студентів. Такий підхід передбачає розвиток внутрішньої мотивації суб'єктів навчання до самореалізації як у традиційних, так і в дистанційних формах навчання; активну участь здобувачів освіти у навчальному процесі, організованому закладами освіти; залучення студентів до практичної діяльності під керівництвом наукових керівників та фахівців-практиків, що містить різні види практики, як-от педагогічна, організаційна, управлінська, а також самостійна, постійна самоосвітня діяльність, особливо в контексті електронного навчання. Цей підхід до освітньої парадигми відображає зміни в підходах до навчання, що є важливими для адаптації та розвитку освітніх систем у сучасному динамічному світі.

Поширення COVID-19 та повномасштабна війна, яку розв'язала Росія на території України, зумовили введення карантинних обмежень, до того ж дидактичні особливості студентоцентричної парадигми освіти пристосувалися до нових умов, зокрема через активізацію дистанційної форми навчання. Цей перехід вимагав від освітніх установ та викладачів переосмислення підходів до навчального процесу, щоб забезпечити ефективність навчання та врахувати індивідуальні потреби студентів у цих змінених умовах. Важливим стало використання онлайн-платформ, інтерактивних інструментів та методів, які сприяють самостійній роботі й адаптивності навчального процесу до дистанційного формату.

У процесі інтеграції України до Європейського Союзу освітній сектор зазнає суттєвих трансформацій, що вимагають адаптації до нових стандартів і викликів. Особлива увага приділяється підготовці фахівців, які зможуть ефективно працювати на європейському ринку праці, що передбачає відповідність освітніх стандартів до європейських вимог. Це передбачає актуалізацію навчальних програм, щоб вони відповідали сучасним вимогам, а також розвиток міжкультурної компетентності, яка є важливою для роботи в мультикультурному середовищі. Також акцент робиться на зміцненні мовних навичок, особливо англійської мови, яка виступає як міжнародний засіб спілкування, та інтеграції технологічної обізнаності, враховуючи швидкий розвиток цифрових технологій. На наш погляд, необхідно сприяти мобільності студентів і викладачів через міжнародні обміни й стажування, які допомагають розширювати горизонти та набувати реального досвіду.

Для цього необхідно гармонізувати освітні стандарти з європейськими, оновлюючи навчальні програми, розвиваючи міжкультурну компетентність, підвищуючи рівень володіння іноземними мовами та інтегруючи цифрову грамотність.

Ключовим елементом цього процесу є впровадження інноваційних підходів в освіту, як-от цифровізація та акцент на міжкультурній комунікації. Цифровізація освіти не тільки відповідає вимогам сучасного світу, а й забезпечує більш гнучкі та інтерактивні форми навчання. Водночас акцент на міжкультурній комунікації сприяє розвитку вміння працювати в мультикультурному середовищі, що є важливим для сучасного глобалізованого світу.

Однак для досягнення цих цілей необхідне переосмислення ролі вчителів та викладачів. Вони повинні не лише передавати знання, а й готувати студентів до ефективної роботи

в глобалізованому світі. Це передбачає розвиток критичного мислення, адаптивності та гнучкості в студентів, щоб вони могли успішно взаємодіяти в різноманітних культурних і професійних контекстах.

Такі зміни в освітньому середовищі створюють міцну основу для подолання сучасних етичних та соціальних викликів, сприяють багатогранності й гармонійності особистісного розвитку. Вони також дають змогу виховувати покоління, яке буде готове не тільки адаптуватися до швидко змінюваного світу, а й активно формувати його майбутнє.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У контексті методологічних засад розвитку й становлення освітньої парадигми, особливо в умовах сучасних євроінтеграційних трансформацій, можна визначити ключові тенденції та виклики. Зміна освітніх парадигм, як підкреслюється в наукових дослідженнях, є відповіддю на потреби сучасного глобалізованого світу та процесів євроінтеграції. Парадигма в цьому контексті є не просто науковим поняттям, а й інструментом, що допомагає відображати та впроваджувати зміни в освітній системі.

Акцент на цифровізації та міжкультурній комунікації є відповіддю на щораз вищу потребу в інтеграції нових технологій та глобалізаційних процесів в освітній контекст. Водночас переосмислення ролі вчителів та викладачів як медіаторів знань і розвитку ключових компетенцій є необхідністю в адаптації до сучасних вимог.

Освітні парадигми, що поєднують традиційні та інноваційні підходи, відіграють ключову роль у формуванні гнучких й адаптивних освітніх систем, які можуть ефективно реагувати на швидкі зміни суспільства та ринку праці. Розвиток таких парадигм стимулює не тільки академічний ріст, а й особистісний розвиток студентів, готуючи їх до життя та праці в мультикультурному й динамічному світі.

З огляду на вищезазначене, методологічні засади розвитку та становлення освітньої парадигми в контексті сучасних євроінтеграційних трансформацій мають велике значення для формування ефективної, адаптивної та відповідальної освітньої системи, що вимагає постійного аналізу, оцінки й оновлення підходів до освіти, відображаючи сучасні тенденції та вимоги.

Перспективи подальших досліджень у сфері методологічних засад розвитку та становлення освітньої парадигми в контексті сучасних євроінтеграційних трансформацій полягають у проведенні аналізу впливу глобалізаційних процесів на освітні системи, інтеграції цифрових технологій у навчання та розвитку міжкультурної компетентності для адаптації до міжнародних освітніх і професійних стандартів, а також дослідження впливу філософських концепцій на формування освітньої політики й програм.

Список використаних джерел:

1. Батечко, Н., Михайліченко, М. (2020). Еволюція освітніх парадигм у сучасному науковому дискурсі. *Освітологія*, 9, 29–37. https://doi.org/10.28925/2226-3012.2020.9.4
2. Берегова, Г. Д. (2013). Пошуки нових філософсько-освітніх парадигм у контексті освітньої кризи. *Культура і сучасність*, 2, 3–9.
3. Голодюк, Л. С. (2017). Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів основної школи у навчанні математики в урочний та позаурочний час: теоретичний аспект: монографія. Кропивницький : ФО-П Александрова М.В. 404 с.
4. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 376 с.
5. Зязюн, І. А. (2006). Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського,* 1.33, 22–26.
6. Крисоватий, А. (2015). Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика. *Психологія і суспільство*, 1, 114–121.
7. Кулик, О. В. (2016). Становлення новітньої вітчизняної філософії освіти: євроінтеграційний контекст. *Вища освіта*, 2, 48–56
8. Огієнко, О. І. (2008). Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах : Монографія. 444 с.
9. Романенко, М. І. (2000). Освітня парадигма: генезис ідей та систем. Дніпропетровськ : Вид. «Промінь». 160 с.
10. Предборська, І. М. (2023). Філософські абриси сучасної освіти: монографія. Вид-во «Університетська книга». 225 с.

11. Світлична, В. В. (2013). Освітній простір в умовах глобалізації: парадигмальний плюралізм і перспективи інтеграції. *Гуманітарний часопис*, 2, 83–92.

12. Худавердієва, В. А. (2022). Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2, 163–168.

13. Gnitecki, I. (2006). Reformy w oswiacie-paradygmaty, strategie and uwarunrowania globalne. *Encyklopedia Pedagogichna XXI wieku* / red. nawkovy T. Pilch. Warschawa : Wyd. Akademichie "Zak", V, 104–105.

References:

1. Batechko, N., Mykhailichenko, M. (2020). Evoliutsiia osvitnikh paradyhm u suchasnomu naukovomu dyskursi [Evolution of educational paradigms in modern scientific discourse]. *Osvitolohiia*, 9, 29–37 [in Ukrainian]

2. Berehova, H. D. (2013). Poshuky novykh filosofsko-osvitnikh paradyhm u konteksti osvitnoi kryzy [The search for new philosophical and educational paradigms in the context of the educational crisis]. *Kultura i suchasnist*, 2, 3–9. [in Ukrainian].

3. Holodiuk, L. S. (2017). Orhanizatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti uchniv osnovnoi shkoly u navchanni matematyky v urochnyi ta pozaurochnyi chas: teoretychnyi aspekt [Organization of educational and cognitive activities of elementary school students in learning mathematics during school and extracurricular hours: theoretical aspect:]: monohrafiia. Kropyvnytskyi: FO-P Aleksandrova M.V. [in Ukrainian].

4. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Lybid. [in Ukrainian].

5. Ziaziun, I. A. (2006). Osvitni paradyhmy ta pedahohichni tekhnolohii u vymirakh filosofii osvity [Educational paradigms and pedagogical technologies in the dimensions of the philosophy of education]. *Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho,* 1.33, 22–26 [in Ukrainian].

6. Krysovatyi, A. (2015). Osnovni paradyhmy osvity ta yikh sutnisna kharakterystyka [The main paradigms of education and their essential characteristics]. *Psykholohiia i suspilstvo*, 1, 114–121 [in Ukrainian].

7. Kulyk, O. V. (2016). Stanovlennia novitnoi vitchyznianoi filosofii osvity: yevrointehratsiinyi kontekst [Formation of the newest domestic philosophy of education: European integration context]. *Vyshcha osvita*, 2, 48–56 [in Ukrainian].

8. Ohiienko, O. I. (2008). Tendentsii rozvytku osvity doroslykh u skandynavskykh krainakh [Trends in the development of adult education in Scandinavian countries]: Monohrafiia. Sumy : Elada [in Ukrainian].

9. Romanenko, M. I. (2000). Osvitnia paradyhma: henezys idei ta system [Educational paradigm: genesis of ideas and systems]. Dnipropetrovsk : Vyd. "Promin" [in Ukrainian].

10. Predborska, I. M. (2023). Filosofski abrysy suchasnoi osvity [Philosophical outlines of modern education]: monohrafiia. Vyd-vo: Universytetska knyha [in Ukrainian].

11. Svitlychna, V.V. (2013). Osvitnii prostir v umovakh hlobalizatsii: paradyhmalnyi pliuralizm i perspektyvy intehratsii [Educational space in the conditions of globalization: paradigmatic pluralism and prospects of integration]. *Humanitarnyi chasopys*, 2, 83–92 [in Ukrainian].

12. Khudaverdiieva, V. A. (2022). Intehratsiia v yevropeiskyi osvitnii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects]. *Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Kyiv, 2, 163–168 [in Ukrainian].

13. Gnitecki, I. (2006). Reformy w oswiacie-paradygmaty, strategie and uwarunrowania globalne. *Encyklopedia Pedagogichna XXI wieku* / red. nawkovy T. Pilch. Warschawa : Wyd. Akademichie "Zak". Tom V. P., 104–105.